

بررسی اثر فرهنگ و هنر اسلامی در همگرایی و واگرایی ایران و پاکستان

چکیده

ایران و پاکستان به عنوان دو کشور همسایه از دیرباز دارای روابط گسترده سیاسی و فرهنگی بوده‌اند. بدون شک یکی از مهمترین عواملی که نقشی مهم در روابط دوستانه و همگرایی این دو کشور داشته اشتراک در فرهنگ مذهبی بوده است. با این حال در قرن اخیر رابطه بین دو کشور همواره به شکل همگرایی نبوده است و گاه به شکل واگرایی درآمده است. نیروهای همگرا و واگرا که در تعیین چگونگی و کیفیت انسجام ملی نقش عمده‌ای دارند، مفاهیمی منفک از هم نیستند، بلکه متغیرهایی هستند که دارای پیوندی معکوس و متأثر از هم می‌باشند. نیروهای همگرا و واگرا در تعیین چگونگی و کیفیت انسجام ملی نقش عمده‌ای دارند، مفاهیمی منفک از هم نیستند، بلکه متغیرهایی هستند که دارای پیوندی معکوس و متأثر از هم می‌باشند. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی سعی دارد موضوع فرهنگ و هنر اسلامی را از بُعد تأثیرگذاری بر روند همگرایی و واگرایی میان ایران و پاکستان مورد تحلیل قرار دهد. در نهایت به این نتیجه دست یافته که فرهنگ و هنر اسلامی افراطی در اثر مسائل داخلی، ملی و بین‌المللی از جمله وجود مدارس مذهبی، دخالت عربستان و یا حضور ایالات متحده در پاکستان باعث شده تا همگرایی با ایران دچار اختلال شده و مسیری چالش‌برانگیز را در پیش‌رو داشته باشد، به‌ویژه این که روابط ایران و هند شرایط مساعدتر و مفیدتری برای ایران از جنبه‌ی اقتصادی دارد.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی نقش فرهنگ و هنر اسلامی در همگرایی و واگرایی روابط بین ایران و پاکستان.
۲. بررسی چالش‌هایی فرهنگی و هنر مذهبی در زمینه‌ی رسیدن ایران و پاکستان به همگرایی.

سوالات پژوهش:

۱. آیا فرهنگ و هنر اسلامی در همگرایی و واگرایی روابط بین ایران و پاکستان تأثیر دارد؟
۲. همگرایی و واگرایی فرهنگی و هنری ایران و پاکستان تا چه میزان بر روابط ایران و پاکستان تأثیر داشته است؟

کلیدواژگان: روابط ایران و پاکستان، فرهنگ و هنر اسلامی، همگرایی، واگرایی.

مقدمه

امروزه در مدیریت روابط بین‌الملل، عواملی چون فرهنگ و هنر می‌توانند نقشی کلیدی در ساماندهی روابط میان جوامع داشته باشند. در این میان، جوامع اسلامی با تکیه بر اشتراکات فرهنگی مذهبی در صدد برقراری روابط دوستانه یا ایجاد اتحاد بین خود هستند. همگرایی اسلامی، مقوله‌ای بسیار جدی در عصر حاضر به شمار می‌رود. اگرچه موضوع همگرایی اسلامی و به تعبیری وحدت اسلامی از صدر اسلام مطرح بوده، لیکن در قرون اخیر با حضور قدرت‌های خارجی در قلمرو جهان اسلام، همگرایی مفهوم روشن‌تری یافته است. در راستای همگرایی اسلامی، سبب‌های تفکر دینی در عالم اسلامی، راهکارهای عملی نیز پیشنهاد داده‌اند. یکی از این شخصیت‌ها شهید دکتر رنتیسی از رهبران حماس، پیشنهاد تشکیل ایالات متحده اسلامی را به منظور جلوگیری از دخالت بیگانگان به ویژه آمریکا در امور داخلی کشورهای اسلامی داده است. بررسی اسباب و مقوم‌های همگرایی دینی، ناظر بر این موضوع است که هر یک از مذاهب اسلامی، چگونه از عوامل تفرقه فاصله گرفته، پایه‌های استواری از اتحاد و انسجام اسلامی را در حوزه وسیع‌تر امت اسلامی را شکل دهند. امروزه گسترش جریان‌های تندرو مذهبی و بنیادگرا در جهان به عنوان مسئله اساسی دولت‌های جهان تبدیل شده است. در این میان، فوری‌ترین تهدیدات و خطرات همواره از ناحیه همسایگان برای کشورها متصور می‌باشد که بر رفتار سیاسی، استراتژی‌ها، منافع و اهداف ملی، امنیت ملی، تمامیت ارضی، بقا و موجودیت کشورها اثر می‌گذارد. در حال حاضر کشور پاکستان یکی از همسایگان بزرگ ایران است که با ایران دارای تشابهات فرهنگی و مذهبی می‌باشد بنابراین ضرورت بررسی کیفیت و چگونگی همگرایی و واگرایی بین این دو کشور مطرح می‌گردد. در این میان عواملی چون فرهنگ و هنر نقش محوری در مدیریت این همگرایی یا واگرایی داشته‌اند.

درخصوص پیشینه پژوهش حاضر باید گفت تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر در نیامده است. با این حال آثاری به بررسی رابطه فرهنگی ایران و پاکستان پرداخته‌اند. مقاله‌ای با عنوان «رابطه فرهنگی بین پاکستان و ایران» به قلم سرور (۱۳۴۸) به رشته تحریر در آمده است. در این مقاله به بررسی نقش زبان فارسی در ارتباط دو کشور پرداخته شده است. مقاله‌ای دیگر را عنوان «مطالعه تطبیقی اشتراکات فرهنگی میان بلوچستان و پاکستان در دوران اسلامی: مطالعه موردی مساجد منطقه و ریشه‌یابی از عناصر وابسته به آن‌ها» به قلم صارمی نایینی و همکاران (۱۳۸۹) به رشته تحریر در آمده است. این پژوهش به بررسی ریشه همگرایی بین ایران و پاکستان در دوره اسلامی با توجه به اشتراکات مذهبی پرداخته است. در این اثر اشاره‌ای به بحث هنری و واگرایی و همگرایی بین این دو کشور در عصر حاضر نشده است.

پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای انجام شده است و در صدد است تا با واکاوی عناصر فرهنگی و هنری میان ایران و پاکستان به بررسی چرایی و چگونگی مدیریت بهتر این روابط با توجه به اشتراکات فرهنگی و مذهبی بپردازد.

نتیجه‌گیری

در حال حاضر پاکستان با سه چالش ژئوپولیتیکی مهم روبروست، این سه چالش عبارتند از: ۱- تروریسم و افراط-گرایی مذهبی- قومی ۲- دولت ضعیف و بحران اقتدار ۳- دخالت قدرت‌های فرا منطقه‌ای. از سوی دیگر نمی‌توان نقش بحران اقتدار را در پاکستان و حضور قدرت‌های فرا منطقه‌ای را در سطح منطقه به بهانه حفظ صلح و امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی در پاکستان و افغانستان و تأثیرات آن را بر ایران نادیده گرفت. رقابت ژئوپولیتیکی میان ایران و پاکستان می‌تواند تأثیر بسیار زیادی بر منافع ملی، امنیت ملی و اقتصاد هر دو کشور داشته باشد. با این که کشور پاکستان دارای چالش‌های زیادی است، اما کاهش تنش‌های ژئوپولیتیکی عملیاتی ساختن زمینه‌های همکاری و از بین بردن تقابل میان دو کشور، رقابت آن‌ها را در سطح منطقه محتمل می‌کند. در هر صورت، در همکاری و رقابت میان کشورهای ایران و پاکستان در سطح منطقه عواملی مانند: مسائل مذهبی-ایدئولوژیکی، انرژی، ترانزیت و حمل و نقل، آب، دسترسی و ارتباطات، و مسائل قومیتی نقش بارزی را بازی می‌کنند. به غیر از همکاری، توانایی و رقابت هر یک از این دو کشور بستگی به پتانسیل‌های محیطی، سیاست خارجی در قبال کشورهای قدرتمند منطقه‌ای و جهانی و استراتژی‌های خود کشورها دارد و کشوری می‌تواند رقابت را ادامه دهد که توان لازم را برای تأثیرگذاری بر عوامل بالا داشته باشد. بر این اساس، ایران و پاکستان چگونه می‌توانند روابط همگرایی را تجربه کنند؟ به صورت تاریخی دو کشور دارای، پیوندهای فرهنگ و هنری (ژئوکالچری)، ژئوپولیتیکی و جغرافیایی فراوانی‌اند؛ این مهم خود مدخلی است برای نیل به روابط مطلوب‌تر در سایر زمینه‌ها به طوری که دو کشور قادرند با مشارکت بهتر و جدی‌تر در گروه‌بندی‌های منطقه‌ای نظیر: پیمان سیاسی- اقتصادی شانگهای و پیمان اقتصادی اکو، سازمان کشورهای اسلامی و گروه موسوم به دی هشت؛ با ماهیت دو گانه ژئوپولیتیک- ژئواکونومی روابط ما بین را ارتقاء بخشند.

منابع:

آمری راد، داوود. (۱۳۹۴). روابط ایران و پاکستان در بعداز انقلاب اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق.

امجد، محمد. (۱۳۹۲). «نظریه همگرایی و سازمان کنفرانس اسلامی»، فصل‌نامه پژوهشی دانشگاه امام صادق (ع)، شماره ۱۸ و ۱۹، صص ۸-۱.

امیری، هاشم. (۱۳۹۰). نقش عوامل سیاسی - امنیتی در توسعه نیافتگی منطقه آزاد چابهار، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی.

پیشگاهی فرد، زهرا؛ قدسی، امیر. (۱۳۹۷). «بررسی و تحلیل ویژگی‌های ژئوپولیتیک پاکستان و نقش آن در روابط با سایر کشورها»، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۶۳، صص ۹۹-۸۱.

حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۹۴). اصول و مفاهیم ژئوپولیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی.

حافظنیا، محمدرضا و همکاران. (۱۳۹۶). «علاقه ژئوپولیتیک ایران در آسیای مرکزی و فرصت‌های پیش رو»، فصلنامه ژئوپولیتیک، شماره ۳، صص ۲۷-۲۲.

خزائی، صفی‌الله. (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر انقلاب اسلامی در سیاسی - تشکیلاتی شدن شیعیان در پاکستان در دهه اول انقلاب اسلامی»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

رحمانی آذر، جعفر. (۱۳۹۷). زمینه‌های ژئوپولیتیک دخالت ترکیه در شمال عراق از سال ۱۹۵۰ تا ۲۰۰۷، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران.

راک خواه، فاطمه. (۱۳۹۴). آشنایی با گروه اقتصادی و تجاری کشورهای اسلامی - ۸d، سایت سازمان تبلیغات اسلامی.

رمضان‌زاده و جوکار. (۱۳۸۹). زیبا، سیاست خارجی پاکستان: تغییر و تحول، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

سنگی، لیلا. (۱۳۹۳). علل حضور پاکستان در آسیای مرکزی و تأثیر آن بر منافع ملی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی.

سلیمی، حسین. (۱۳۹۸). «آسیای جنوب غربی به عنوان یک منطقه؟ تحلیل اطلاق منطقه آسیای جنوب غربی آسیا»، فصلنامه ژئوپولیتیک، شماره دوم، صص ۱۱۸-۱۱۵.

شفیعی، میرعلی. (۱۳۹۸). «تحلیل ژئوپولیتیک و ژئواکونومی خط لوله گاز ایران-هند»، مجله علمی-پژوهشی فضای جغرافیای دانشگاه آزاد اهر، شماره ۲۶، صص ۵۲-۴۸.

صفوی، سیدیحیی. (۱۳۹۷). مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران؛ جلد اول شمال غرب و غرب کشور، تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.

عزتی، عزت‌الله. (۱۳۹۲). ژئوپولیتیک در قرن بیست و یکم، تهران: انتشارات سمت.

کارگر، بهمن. (۱۳۷۳). جمهوری اسلامی پاکستان؛ مسائل جغرافیایی با نگرش به جنبه‌های انسانی و سیاسی، پایان-
نامه کارشناسی.

کریمی پور، یدالله. (۱۳۹۷). مقدمه‌ای بر ایران و همسایگان (منابع تنش و تهدید)، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی
تربیت معلم.

گریفیتس، مارتین. (۱۳۸۸). دانش‌نامه روابط بین‌الملل و سیاست جهان، مترجم: علیرضا طیب. تهران: نشر نی.

محمدی، ناصر. (۱۳۹۵). جغرافیای کشورهای همجوار؛ پاکستان، تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.

مجته‌زاده، پیروز. (۱۳۹۷). جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، تهران: انتشارات سمت.